

Darja Lyzenko

Nemonogamija: sociologiniai kintančio intymumo tyrimai

Santrauka. Straipsnyje pristatomos monogamijos, nemonogamijos ir konsensualinės nemonogamijos (*svingo, poliamorijos ir atvirų santykių*) sąvokos bei aptariamos kultūrinės jėgos, verčiančios kvestionuoti monogamijos normatyvumo perspektyvas. Svarstomi monogamijos mononormatyvių pozicijų, jų pagrįstumo bei monogamijos ir nemonogamijos tarpusavio santykio klausimai.

Pagrindiniai žodžiai: *monogamija, nemonogamija, svingas, poliamorija, intymumas, mononormatyvumas.*

Keywords: *monogamy, nonmonogamy, swinging, polyamory, intimacy, mononormativity.*

Įvadas

Sociologiniai seksualumo tyrimai rodo, kad intymių santykių kūrimo būdai nuolatos kinta. Ilgą laiką intymūs santykiai buvo reguliuojami griežtomis taisyklėmis ir normomis, įtvirtinančiomis monogamiją, reprodukcinę nuostatą, heteroseksualumą. Vėlyvosios modernybės normos vis labiau kinta ir juda link talaus seksualumo ir fragmentuotų tapatybių (Bauman 2007; Giddens 1992). Kadangi įvairesnės intymumo formos taip pat atspindi šeimos institucijos transformacijas, kai šeima vis dažniau apmąstoma kaip emocinio ir seksualinio pasitenkinimo vieta (Tereškinas 2007), tampa akivaizdu, kad kultūrinės tradicijos, klestėjusios dar prieš porą dešimtmečių, praranda savo poveikio galią. Vertybiniai principai ir normatyvinės prielaidos, kuriomis paprastai remdavosi tipiška ilgalaikė monogamiška ir

heteroseksuali santuoka, vis dažniau vertinti kritiškai iš įvairių požiūrio taškų arba tiesiog neišpildo naujų visuomenės lūkesčių. Kitaip tariant, vienu svarbiausiu romantinių santykių sėkmės rodikliu tampa emocinio ir seksualinio pasitenkinimo kokybė, kurią asmuo patiria būdamas romantiniuose santykiuose. Jeigu ši kokybė yra menka, tipiškus santykių modelius imama vertinti kritiškai ir ieškoma alternatyvų, siekiant, kad intymumo problemos būtų minimizuotos arba jų pavyktų išvengti iš viso. Viena iš tokių alternatyvų tampa nemonogaminiai santykiai.

Tačiau kas būtent slypi po *monogamijos* ir *nemonogamijos* terminais? Paprastai monogamija žymi ilgalaikius emocinius ir seksualinius santykius *tik su vienu* partneriu, o nemonogamija, kaip semantiškai leidžia nuspėti pats terminas ir priešdėlis *ne-*, yra visa tai, kas nėra monogamija, t. y. seksualiniai ir / arba emoci-

niai santykiai *daugiau negu su vienu* partneriu. Tačiau abi šios sąvokos nėra tokios skaidrios ir viena kitą paneigiančios, kaip tai galėtų pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Ar santykinai nauja nemonogamijos sąvoka tikrai nėra normatyvinė ir koks jos santykis su normatyvine monogamijos sąvoka?

Sociologine prasme monogamija žymi santuokinius ryšius tik tarp dviejų žmonių, poligamija – galimybė sudaryti santuokinius ryšius su keliais žmonėmis. Pastaroji sąvoka tradiciškai skaidoma į poliginiją (vienas vyras turi kelias žmonas) bei poliandriją (viena žmona turi kelis vyrus) (Matulionis 2003). Tačiau šiame straipsnyje kalbėsime ne apie santuokinius ryšius *de jure*, bet intymių santykių pobūdį *de facto*. Kitaip tariant, monogamiški santykiai šiuo atveju gali žymėti tiek santuoką, tiek kohabitaciją, tiek romantinį bendravimą, o mūsų vartojama nemonogamijos sąvoka netaikoma poligamijos formų įvairovei, kuri dažniausiai yra antropologus dominantis objektas.

Kalbant apie nemonogamijos apraiškas, neretai susiduriama su jos „smerktinga“ puse. Neištikimybė, išdavystė ar kiti terminai, žymintys tam tikro romantinio ir / ar seksualinio įsipareigojimo pažeidimą, yra smerkiančio pobūdžio, nes laikomi socialiai priimtino elgesio transgresijomis. Visgi šių transgresijų motyvų eksploatavimas populiariojoje kultūroje (pavyzdžiui, dainos ar filmų siužetai neištikimybės temomis) liudija, kad smerkianti nuostata yra stabili monogamijos palydovė. Romantinio gyvenimo transformacijos priežastys, kurios bus aptartos kitame skirsnyje, rodo, kad monogamija, kaip romantinius santykius struktūruojanti norma, kelia vis daugiau klausimų – individui

monogamija tampa išbandymu ir vis dažniau nepakeliamu. Tradicinė santuoka daugeliui individų sunkiai užtikrina šiuolaikinio intymumo keliamus poreikius. Tad kokios gali būti alternatyvos monogamijai, jeigu žmonėms darosi vis sunkiau jos laikytis? Kai kurie žmonės renkasi vienišiausią gyvenimą ir gyvena be poros. Kiti bando ieškoti išeities nemonogaminiuose santykiuose. Monogamijos kaip intymių santykių formavimo principo pagrindai kliba – žmonės gyvena ilgiau, mažiau priklausomi vienas nuo kito, vyrauja sėkmės ir laimės kultas, tobulėjant technologijoms nemonogaminiai santykiai tampa ranka pasiekiami. Tad gal jie yra labiau didėjanti atsvara ar alternatyva monogamiškiems santykiams?

Reikia pažymėti, kad socialiniai tyrėjai, kuriems retai primesi vengimą kištis į privačią sferą, tik pradeda tirti tai, kas moderniose visuomenėse suvokiama kaip nemonogamija. Tai yra įdomus „aplaidumas“ tokioje socialinėje terpėje, kai seksualiniai klausimai sulaukia kur kas daugiau dėmesio, o įsipareigojimas ir ištikimybė nebėra suvokiami taip vienareikšmiškai. Nors dabartinį domėjimosi šeimos įvairove ir šeimnėmis praktikomis atgimimą lydėjo gausėjantys ištuokų ir šeimų transformacijų tyrimai, visgi mažai dėmesio skirta tam, kokį vaidmenį nemonogamija atlieka transformuojantis šeiminiams santykiams ir su kokiais socialiniais procesais juos būtų galima sieti (Harrison and Marsden 2004; xiii).

1. Socialinė romantinio gyvenimo transformacija

XX a. antroje pusėje moderniose visuomenėse ėmė spartėti plataus masto socialiniai

pokyčiai – susituokusios moterys aktyviau įsiliejo į darbo rinką, atitinkamai pradėjo didėti moterų finansinės pajamos, plėtojosi saugios ir patikimos kontracepcijos pramonė, įsigalėjo individualistinės nuostatos. Visa tai paveikė ir intymių santykių praktikas bei lėmė esminius šeimos instituto struktūros pokyčius. Šių pokyčių padariniai – didelis skyrybų skaičius, vis didėjantis santuokos ir reprodukcijos atskyrimas, ikisantuokinio sekso ir kohabitacijos normalizavimas, padažnėjusi neįpareigojanti seksualinė veikla (Gross 2005). Vis daugiau žmonių augina vaikus vieni arba pasirenka bevaikį gyvenimą, vis dažniau šeimos kūrimas atidedamas vėlesniems gyvenimo etapams, mažėja santuoką besirenkančių žmonių skaičius. Sykiu populiarėja rekonstruotos santuokos, kuriose sutuoktiniai jau turi skyrybų patirties, ir nuotoliniai santykiai, kur partneriai gyvena skirtinguose namų ūkiuose. Vienalytės partnerystės taip pat jau yra įteisintos daugumoje Europos šalių ir visose Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV).

Naujos šeiminių gyvenimo formos ir jų įvairovė atspindi socialinių ir moralinių ryšių, kurie įpareigojančiai susaisto žmones šeiminiuose santykiuose, pokyčius. Šie pokyčiai privertė kvestionuoti šeimos ir santuokos institutus tiek viešajame diskurse, tiek akademinuose debatuose, nes pats šių institutų kaitos faktas liudija, kad jie nebegali visiškai atliepti kintančių visuomenės poreikių. Kitaip tariant, jeigu šeimos forma kinta, pagrįstai galima klausti, ką apskritai tada galime laikyti šeima, kokios yra jos funkcijos, kokie lūkesčiai su ja yra siejami.

Visuomenėse, kur santuoka nebėra nekritiškai priimama kaip visą gyvenimą trunkantys monogamiški santykiai, ji ima atrodyti vis labiau abejotinas sumanymas – populiarėja priešvedybinės sutartys, dažnėja civilinių ceremonijų ir tradicinės santuokos alternatyvų (Barker and Landridge 2010). Tai rodo, kad žmonės labiau nei anksčiau ima abejoti savo santykių ilgaamžiškumu ir įvairiais būdais bando apsisaugoti nuo potencialaus santykių iširimo keliamų rizikų. Monogamija vis dar tikima, tačiau nebegalvojama, kad su tuo pačiu žmogumi nugyvensi visą gyvenimą.

Kartu su minėtais socialiniais pokyčiais didėja ir seksualinio malonumo bei savęs įgyvendinimo svarba (Giddens 1992). Kinta meilės, sekso ir santuokos reikšmės, tradiciniai intymumo modeliai rekonfigūruojasi. Meilė dabar nebūtinai matoma kaip neatsiejama seksualinės veiklos dalis ar jos pateisinimas. Seksas įgauna vis įvairesnes prasmes: jis gali būti rekreacinis, stiprinti emocinį ryšį, simbolizuoti šventą santuokinį aktą ar būti suvokiamas tiesiog kaip saviraiškos forma. Tokiame kontekste anksčiau savaime suprantamų įsipareigojimų (kaip, tarkime, seksualinis ekskluzyvumas¹) aptarimas daugeliui šiuolaikinių porų tapo būtinu santykių palaikymo ir formavimo atributu (Frank and DeLamater 2010). Kitaip tariant, įvairūs šeiminių santykių dėmenys nebėra savaime suprantami, tad dėl jų turi būti nuolat deramasi ir tariamasi.

Nors nėra tikslių duomenų apie nemonogamiją Lietuvoje (vargu ar apskritai jie yra

¹ Angl. *sexual exclusivity*. Terminas žymi partnerių (dažnai nebylų) susitarimą turėti seksualinius santykius tik tarpusavyje ir neturėti jokių seksualinių santykių su kitais žmonėmis.

galimi dėl šios temos socialinio stigmatizavimo), akivaizdu, kad ir Lietuvos visuomenėje vyksta šeimos bei romantinių santykių sampratos lūžis: santykiai formuojami labiau reflektuojant jų teikiamą emocinį pasitenkinimą (Maslauskaitė 2005; Česnuitytė et al. 2014), absoliuti dauguma partnerystių sudaromos kohabitacijos, o ne santuokos pagrindu (Stankūnienė ir Maslauskaitė 2009), nevengiama išsiskirti, jeigu santykiai nebetenkina emociškai. Vyrų ir moterų daugiau laiko skiria edukacijai, atitinkamai vėlėja matrimonialiniai ir prokreaciniai sprendimai (Kraniauskienė 2011). Kaip teigia Aušra Maslauskaitė (2004), „klausimas apie artimų santykių kokybę šiandien visuomenei vis dažniau tampa pirmesnis nei klausimas apie santykių formą ar pastarosios įtaką harmoningiems tarpusavio santykiams“.

Kintant romantinių santykių suvokimui, saugu daryti prielaidą, jog kinta ir jų turinio sampratos. Todėl nieko keisto, kad tyrėjams kyla klausimų dėl mutuojančių vyriškumo ir moteriškumo sampratų, kintančių šeiminių gyvenimo vertybių, seksualinės bei emocinės (ne)įstikimybės ribų apibrėžčių. Visa tai yra žmoniškųjų pasirinkimų, kuriuos lemia socialinės jėgos, kylančios iš hierarchinės lyties, socialinės klasės ir seksualumo prigimties, padarinių. Kitaip tariant, žmonių pasirinkimai intymiaame gyvenime yra universaliai determinuojami to, kokios lyties žmogus yra, kokiai socialinei klasei jis priklauso, kiek nenusižengianti normoms yra jo seksualumo samprata.

2. Monogamijos nemonolitiškumas

Šiuolaikinė socialinė mintis ir teorija plėtojasi dėl to, kad smalsūs tyrėjai turi

monumentalų tikslą – tai, ką kasdienybė ir rutina paverčia nematomu, ištraukti į dienos šviesą. Tokiu būdu daugelis *tiesų*, kurios teigia mūsų socialinę tikrovę, palaipsniui tampa tipifikuotos ir dekonstruotos, įgauna statistinių duomenų ir naujų terminų pavidalus. Visgi, nepaisant plėtėjančių žmonių socialinio gyvenimo pažinimo perspektyvų, monogamija kaip socialinė institucija išvengė kritinės mokslininkų refleksijos. Jos normatyvumas suteikia jai monolitiškumo tiek kasdienio, tiek sociologinio suvokimo lygmeniu. Šį normatyvumą dar labiau sustiprina monogamijos kaip teisinių santykių formalus reguliavimas. Monogamija, moderniose visuomenėse išsiskynusi kaip neišvengiamas socialinis imperatyvas, kaip pagrindinė romantinių, seksualinių ir reprodukcinų santykių konstravimo forma išlieka menkai kvestionuojama.

Mokslinėje literatūroje galima aptikti įvairių monogamijos sąvokos apibrėžimų (tai priklauso nuo disciplinos). Pavyzdžiui, teisine prasme monogamija apibrėžiama kaip santuoka tik su vienu asmeniu (kaip minėta, poligamija – santuoka su keliais asmenimis tuo pat metu) (Overall 1998; Jackson and Scott 2004). Tačiau viešajame diskurse ši sąvoka dažniau vartojama platesne prasme, nusakant dviejų partnerių, kad ir koks būtų oficialus jų santykių statusas, atsidavimą, įsipareigojimą vienas kitam ir, svarbiausia, seksualinių kitų asmenų neprieinamumą (Overall 1998).

Uždarą santykių pobūdį monogamijoje puikiai įvardijo Ericas Andersonas (2010), apibrėždamas monogamiją kaip deklaruojamą ir / arba numanomą porų socialinį lūkestį, kad visi seksualinio pobūdžio veiksmai (taip pat

ir bučiavimasis) bus tik tarp tos poros narių. Tačiau, anot šio tyrėjo, monogamija nėra viena-lytė sąvoka. Egzistuoja daugybė monogamijos kategorijų ir tipų, sąvoka įvardija labai įvairius ginčytinus, individualizuotus ir socialiai lanksčius požiūrius į seksualinį elgesį ir to elgesio formas (Kanazawa and Still 1999). Monogamijos interpretacijos savo šaknimis kyla iš keleto socialinių institucijų – visų pirma, religijos (Willey 2006) bei politikos (Foucault 1990). Dėl šios priežasties E. Andersonas (2010), tyręs nemonogaminių vyrų elgesį, išskiria keturias monogamijos kategorijas: fizinę, geismo, socialinę ir emocinę.

Fizinė monogamija atspindi kūnišką elgesį – kiek seksualinių patirčių turima anapus pirminių santykių ribų². Iš pirmo žvilgsnio gana lengvai apibrėžiama kategorija iš tikrųjų sukelia nemažai keblumų įvardijant, kas būtent yra laikoma ekstradiadine patirtimi. Kaip rodo tiek paties E. Andersono tyrimas, tiek kiti tyrimai (žr. Frank and De Lamater 2010), skirtingų individų atveju seksualinio pobūdžio praktikos, kaip antai bučiavimasis, oralinis seksas, analinis seksas, *cyber* seksas³, gali peržengti monogamijos ribas, tačiau vieni tai laikys nemonogamišku elgesiu, o kiti – nelaužančiu monogamijos

normos. Dažniausiai abejonių nekyla tik dėl vaginalinio sekso, kuris iš visų fizinių seksualinių praktikų spektro laikomas transgresyviausiu monogamijos atžvilgiu. Kadangi fizinės monogamijos ribos *per se* yra subjektyvi patirtis, šią fizinės monogamijos apibrėžimo problemą E. Andersonas išsprendė pasitelkdamas savo tyrimo informantų sampratą. Ne tyrėjas, turintis galią kurti sąvokas ir artikuliuoti jų prasminį turinį, bet patys tyrimo dalyviai pasakydavo, kokie veiksmai (bučiavimasis, vaginalinis, oralinis, analinis seksas ar *cyber* seksas) jau gali būti laikomi monogamijos pažeidimu, o kuriems veiksams dar nereikėtų klijuoti transgresijos etiketės.

Geismo monogamija žymi somatinius troškimus. Kitaip sakant, kiek partnerių įtraukiama į seksualines fantazijas, neskaitant pirminio partnerio. Arba turėti tokių geismų, jeigu seksualiai fantazuojama apie kitus partnerius, kai jau palaikomi pirminiai romantiniai santykiai, nebūtų smerkiama mononormatyvoje visuomenėje.

Socialinė monogamija parodo individų troškimą būti matomiems ir traktuojamiems aplinkos kaip monogamiškiems net tuo atveju, kai jie nepraktikuoja monogamijos. E. Ander-

² Pirminiai santykiai žymi du romantiniuose santykiuose esančius žmones, kuriuos sieja abipusis įsipareigojimas. Paprastai jis pasireiškia emociniu įsitraukimu (jausmų gilumu ar intensyvumu) ir logistiniu įsitraukimu (gyvenimas bendrame namų ūkyje, vaikų turėjimas ar pan.). Antrinių santykių samprata atitinkamai žymi santykius, kuriuose du žmonės neturi minėtų įsipareigojimų arba jie nėra tokie tvirti. Svarbu atkreipti dėmesį, kad individas gali turėti ne tik vieną, bet ir kelis antrinius partnerius neturėdamas pirminių – tokiu atveju tiesiog nėra jokio individo, su kuriuo sietų minėtų įsipareigojimo formų kompleksas.

³ Šiame straipsnyje *cyber* seksas apibrėžia seksualinį susijaudinimą, kurį individas patiria naudodamasis internetu, pavyzdžiui, užsiimdamas sekstingu (keitimusi seksualinio pobūdžio žinutėmis ir / arba nuotraukomis su kitu žmogumi).

sonas į šią kategoriją įtraukia bet kurį asmenį, kuris save laiko monogamišku žmogumi, nors jo elgesys ir neatitinka monogamijos sampratos.

Emocinė monogamija apima tik poros kuriamą romantinį ryšį. Pavyzdžiui, seksas su trečiuoju asmeniu nesugriautų tokio tipo monogamijos normų, bet emocinės traukos buvimas jau prieštarautų jai. Ši kategorija, anot E. Andersono, yra pati sudėtingiausia, nes ji potencialiai gali įtraukti ir poliamoriją (apie šią nemonogamijos formą bus kalbama vėliau). Taip pat reikia atsižvelgti į sunkumus, kylančius apibrėžiant paties emocinio ryšio pobūdį. Neaišku, kur yra ribos tarp „tik“ draugystės ir jau seksualinių ir / arba romantinių jausmų.

Kad apibrėžti monogamiją nėra taip papras-ta, patvirtina ir Annie S. Murray (1995; 294). Viename iš seminarų apie nemonogamiją ji paprašė žmonių pasiūlyti monogamiškų santykių apibrėžimą ir, gavusi rezultatus, priėjo prie tokios išvados:

Vieniems monogamija reiškia leidimą turėti atsitiktinį, neįpareigojantį seksą anapus santykių ribų, bet ne emocinį prisirišimą. Kitiems tai reiškia, jog meilė ir intymumas yra tvarkoje, tik ne seksas. Kai kuriems žmonėms monogamijos akcentavimas labiau taikomas savo elgesiui, kitiems – labiau taikomas partneriams. Kai kuriems žmonėms monogamija reiškia, kad negalima net susitikti pietų ar fantazuoti apie kažką, kas potencialiai galėtų tapti seksualiniu partneriu. (Murray 1995; 294)

Victoria Robinson (1997) iš esmės antrina A. Murray įžvalgoms teigdama, jog tiek monogamiški, tiek nemonogamiški santykiai nebūtinai turi apimti seksualinius santykius. Vis dėlto savo darbuose apie heteroseksualias poras ji apibrėžia monogamiją kaip išskirtinį

seksualinį santykį tarp moters ir vyro. Nemonogamija žymi individo tarpasmeninių santykių formą, kai jis yra išitraukęs į lygiagrečius daugybinius seksualinius santykius. Elizabeth Emens (2004; 12) pateikia dar šiek tiek kitokią požiūrį į monogamiją. Ji išskiria dvi kategorijas – *supermonogamiją* ir *paprastąją monogamiją*. Supermonogamija reiškia vieną partnerį visam gyvenimui; paprastoji monogamija – kitų partnerių, išskyrus vieną, neturėjimą tam tikru laikotarpiu. Ali Ziegler ir kiti tyrėjai (2014; 3), skiriantys daug dėmesio nemonogamijos tyrimams, pripažįsta, kad yra nemažai painiavos ir niuansų siekiant nusakyti, kaip žmonės praktikoja ir apibrėžia monogaminius ir poliamoriškus santykius. Savo straipsnyje šie tyrinėtojai apibrėžia monogamiją remdamiesi JAV Ligų kontrolės ir prevencijos centro siūlomu apibrėžimu, nors ir pripažįsta, kad yra nelengva tiksliai apibūdinti monogaminius santykius. Pagal šį apibrėžimą, „abipusė monogamija reiškia, kad tu sutinki būti seksualiai aktyvus tik su vienu žmogumi, kuris sutinka būti seksualiai aktyvus tik su tavimi“ (CDC 2017).

Taigi, to, kas yra laikoma monogamija, apibrėžimas priklauso tiek nuo pačios sąvokos vartojimo konteksto, tiek nuo tą sąvoką vartojančių individų. Tačiau vienas bene esminių monogamiją žyminčių komponentų yra seksualinių santykių ekskluzyvumas tarp abiejų poros partnerių.

3. Nemonogamija

Nemonogamija literatūroje dažnai skirstoma į *konsensualinę* (pagal susitarimą) ir *nekonsensualinę* (be susitarimo). Konsensu-

alinė nemonogamija⁴ (toliau – KN) apima romantinius santykius, kuriuos palaikantys visi partneriai sutinka, kad įsitraukimas į seksualinius ir / arba romantinius santykius su kitais žmonėmis yra leidžiamas ir yra dalis jų santykių konfigūracijos (Conley et al. 2012). Kitaip tariant, bet kokie santykiai, kai partneriai *atvirai* sutinka palaikyti seksualinius ar romantinius ryšius daugiau nei su vienu partneriu (t. y. ne tik tarpusavyje), apibrėžiami kaip konsensualiai nemonogamiški. Šiame kontekste svarbiausias žodis yra „atvirai“ – santykiai gali remtis atvirumu seksualinėms patirtims (pavyzdžiui, svingas) ir / arba emocinėms patirtims (pavyzdžiui, poliamorija). Vėlyvos modernybės laikais galima aptikti įvairių KN formų, tačiau pagrindiniai nemonogaminių santykių tipai yra atviri santykiai, svingas ir poliamorija (Barker and Landridge 2010). Nekonsensualinė nemonogamija iš esmės yra neištikimybės sinonimas – seksualinių ir / arba romantinių santykių turėjimas su trečiaisiais asmenimis pirminiam partneriui (poliamorijos atveju – pirminiams partneriams) nežinant.

KN sulaukia kur kas mažiau dėmesio nei neištikimybės klausimai (Barker and Landridge 2010; Rubin 2001). Nesunku įsivaizduoti, kodėl taip yra. KN kelia esminį iššūkį ne tik tariamam monogamijos natūralumui, bet ir pripažįsta galimą alternatyvių santykių validumą. Taigi tomis retomis progomis, kai žiniasklaidoje analizuojama KN tema, ji dažniausiai pristatoma kaip keista anoma-

lija, į kurią, kaip teigia Ani Ritchie (2010), monogamiška dauguma gali nukreipti savo vojeristinį žvilgsnį. Tad galima sakyti, kad monogamija kaip bene nekvestionuojama vertybė ir siekiamybė išstumia nemonogamiją į marginalumo zoną, o nemonogamišką gyvenimo būdą pasirinkusių žmonių patirtis automatiškai palieka paraštėse.

KN tyrimai turi įdomią istoriją. Jų pradžią galima susieti su XX a. aštuntuoju dešimtmečiu, kai ypač daug dėmesio skirta svingo praktikai (Henshel 1973; Cole and Spaniard 1974; Glass and Wright 1977). Pradinį domėjimąsi KN paskatino JAV vykusį seksualinę revoliuciją, seksualinių normų švelnėjimas, plintančios įvairesnės seksualinės praktikos. Devintajame dešimtmetyje KN tyrimų smarkiai sumažėjo, o jų atgimimas prasidėjo tik paskutiniame XX a. dešimtmetyje ir ypač XXI a. pradžioje. Daugiausia tyrimų atliekama JAV ir Jungtinėje Karalystėje. Nemonogamijos tema taip pat yra populiari Vokietijos socialinių mokslų pasaulyje.

Norint suprasti KN tyrimus, svarbu paminėti šiuos darbus. Knygoje *The State of Affairs* (Duncombe et al. 2004) galima rasti du straipsnius apie KN (poliamoriją ir atvirus santykius tarp vyrų gėjų). Tai yra svarbus faktas, nes iki tol KN tyrimai likdavo nemonogamijos socialinių tyrimų nuošalyje ir kur kas daugiau dėmesio sulaukdavo neištikimybės tematika (Barker and Landridge 2010; Rubin 2001). 2005 m. Hamburge įvyko pirmoji tarptautinė akademi-

⁴ Toliau bendrinis terminas „nemonogamija“ bus vartojamas nusakyti tik toms nemonogamiškoms praktikoms, kurios yra atliekamos su visų dalyvaujančiųjų žinia ir sutikimu. Todėl neištikimybė, kurioje nėra žinojimo ir sutikimo požymio, nebus įtraukta į šią definiciją.

nė konferencija, skirta poliamorijai. Pranešimų medžiaga publikuota specialiaame mokslinio žurnalo *Sexualities* numeryje (Haritaworn et al. 2006). Christianas Klesse'ė, vokiečių tyrėjas, dirbantis Jungtinėje Karalystėje, savo monografijoje *The Spectre of Promiscuity: Gay Male and Bisexual Non-Monogamies and Polyamories* (2007) gilinasi į homoseksualių ir biseksualių vyrų nemonogamiškus santykius. Nuo 2006 m. publikuota nemažai straipsnių, kuriuose aptariamos įvairios KN formos ir jų paplitimas (žr. Adam 2006; de Visser and McDonald 2007; Sheff 2005; Sheff and Hammers 2011; Conley et al. 2012; Conley et al. 2017), o 2010 m. išleistas vienas išsamiausių mokslinių straipsnių rinkinių apie įvairių KN formų tyrimus ir teoriją (Barker and Landridge 2010).

Trumpai apibendrinant paminėtą mokslinę literatūrą galima sakyti, kad nemonogamijos terminas paprastai vartojamas kaip bendra sąvoka, apimanti monogamijai priešpriešinamas praktikas – neištikimybę, poliamoriją, svingą ir atvirus santykius. Kadangi neištikimybė yra daugeliui suprantamas ir žinomas reiškinys, toliau pabandydysime aprašyti šiek tiek mažiau žinomas KN formas.

3.1. Poliamorija

Poliamorija apibrėžiama kaip įsitraukimas į romantinius santykius su daugiau nei vienu žmogumi (Barker and Landridge 2010; Klesse 2007). Terminas pirmą kartą buvo pavartotas 1990 m. JAV viename iš mėgėjiškų straipsnių apie pagonybę (Noël 2006). Poliamorijos sąvoka apibūdina tokią santykių formą, kai (dažniausiai ilgesnį laiką) palaikomi intymūs ir seksualiniai santykiai su keliais partneriais

tuo pat metu (Haritaworn et al. 2006; Barker 2005). Anot C. Klesse'ės (2006), poliamorijos diskurse pagrindinės temos yra ne tiek seksas, kiek intymumas ir draugystė. Dažnai poliamorija apibrėžiama kaip „atsakingoji nemonogamija“ (ten pat; 566), kai visi į santykius įsitraukę partneriai žino apie vienas kito egzistavimą ir intymiuose santykiuose atliekamą vaidmenį. Meilės samprata yra svarbiausia poliamorijos diskurse, kuriame iš esmės ribos tarp seksualinio ir neseksualinio elgesio, partnerystės ir draugystės yra itin miglotos ir neryškios (ten pat).

Marcia Munson ir Judith Stelboum (1999; 2) teigia, kad poliamorijos terminas apibrėžia gana plačią intymių santykių stilių paletę, pavyzdžiui, poliištikimybė (angl. *polyfidelity* arba grupinė santuoka), pirminiai santykiai, atviri antriniamis santykiams, ir atsitiktiniai seksualiniai santykiai su dviem ar daugiau žmonių. C. Klesse'ė priduria:

<...> su krislu vaizduotės poliamorinių santykių sąrašą galima tęsti ilgai – tai atviros / uždaros grupinės santuokos, triados (kur kiekvienas asmuo turi santykių su kitais dviem), V struktūros (kur vienas asmuo turi santykių su kitais dviem, tačiau tarp jų dviejų nėra seksualinių / emocinių ryšių). (Klesse 2006; 571)

Tačiau svarbu pabrėžti, kad poliamorijos šerdis yra emociniai santykiai ir šeimos aspektai, o ne rekreacinis seksas, – tai būdingiau svingui (Rubin 2001). Meg Barker ir Darrenas Landridge'as (2010) apibrėžia poliamoriją kaip visų dalyvaujančių partnerių leidimą kitiems partneriams turėti daugiau nei vienus tuo pačiu metu aktyvius romantinius / seksualinius santykius. Kitaip tariant, monogamija apibrėžiama kaip

seksualinis / romantinis ryšys tik su vienu žmogumi, o poliamorija – seksualinis ir romantinis santykis su daugiau negu vienu partneriu tuo pačiu laikotarpiu.

3.2. *Svingas*

Kita KN forma – svingas. Tai yra abiejų partnerių susitarimas užsiimti ekstradiadiniu seksu toje pačioje fizinėje erdvėje, kur jie abu ir dalyvauja (Jenks 1998). Tai gyvenimo būdas, kurio esmė – suaugusių asmenų dalyvavimas rekreacinėse seksualinio pobūdžio veiklose kartu su kitais žmonėmis, dažniausiai besiremiantis principu „pora su pora“. Šio principo laikomasi siekiant išvengti pavydo ir norint pabrėžti pirminių santykių svarbą. Neatsiejama svingo dalis yra abiejų poros partnerių abipusis sutikimas ir atvirumas ekstradiadinėms seksualinėms praktikoms (Wagner 2009). Pagrindinis svingo principas – jokių emocinių ryšių su kitais partneriais, o seksas viso labo traktuojamas tik kaip rekreacinis būdas praleisti laiką (Bergstrand and Williams 2000). Svingerių susitikimai gali vykti tiek specialiuose vakarėliuose, tiek tiesiog keičiantis partneriais, tiek prisidedant trečiam asmeniui. Susitikimai už sutartų erdvinių ribų, emocinis įsitraukimas, seksas nedalyvaujant ar nežinant kuriam nors iš partnerių – visa tai gali būti palaikyta neištikimybe ir išdavyste.

Nuo poliamoriškų santykių svingas skiriasi tuo, kad, kalbant bendrai, poliamoriškas žmogus gali turėti įvairių santykių, kurių dalis gali būti emociškai artimi ir / arba tik seksualiniai saitai. Svingas žymi *tik seksualinius* santykius su kitais žmonėmis (Adam 2006; Barker and Langdridge 2010), bet ne emocinius. Tai reiškia, kad pagrindinis šios nemonogamijos bruožas

yra abiejų partnerių įsitraukimas į seksualinius santykius su kitais asmenimis ir emocinių įsipareigojimų vengimas.

Svingas neretai apibrėžiamas kaip dramatiškų pokyčių, įvykusių XX a. ir susijusių su moterų pozicija JAV visuomenėje, padarinys. Tiksliau kalbant, šie pokyčiai yra susiję su moters seksualumo ir moterų seksualinių teisių koncepcija – seksualinės revoliucijos elementais. Pati seksualinė revoliucija reiškė dvigubų standartų mažėjimą, didesnę palankumą moterų praktikuojamiems ikisantuo kiniams seksualiniams santykiams, kontracepcijos plėtrą bei prieinamumą ir didesnę domėjimąsi seksu kaip laisvalaikio forma (Henshel 1973). Taip pat pastebėta, kad svingas suteikia moterims naudos ne mažiau negu vyrams. Visgi, nepaisant šių egalitarinių tendencijų, paprastai būtent vyrai yra tokių santykių pradininkai (ten pat). Vyrai būdavo tiek pirmieji sužinantys apie svingą, tiek pirmieji pasiūlantys juo užsiimti, tiek priimantys galutinį sprendimą. Tai galima sieti su skirtinga vyrų ir moterų struktūrine ir socialine padėtimi, kuri atitinkamai riboja prieigą prie informacijos: vyrai daugiau laiko leisdavo viešajame gyvenime, todėl atitinkamai išsiplėsdavo žmonių, su kuriais jie bendraudavo, ratas, sykiu padidėdavo tikimybė sužinoti apie naujas kultūrinės idėjas, reiškinius. O moterys daugiau laiko praleisdavo namuose.

Taip pat matyti tendencija, kad moterys linkusios greičiau negu jų vyrai prisitaikyti prie naujos seksualinės laisvės, kad jos gauna daugiau seksualinio pasitenkinimo negu jų vyrai ir kad svingas moterims gali tapti svarbesniu socializacijos kanalu link tikros jų seksualinės laisvės (Sheff 2005).

3.3. Atviri santykiai

Trečioji KN forma yra atviri santykiai. Tai partnerių susitarimas turėti nepriklausomus seksualinius santykius anapus pirminės diados ribų (Hyde and DeLamater 2000). Ši KN forma sunkiausiai apibrėžiama, nes ši samprata gali apimti įvairius dalykus – tiek svingą, tiek poliamoriją, taip pat kitas santykių formas, kuriose išryškėja galimybė palaikyti seksualinius santykius su asmenimis, nesančiais pirminiuose santykiuose. Atviruose santykiuose partneriai gali skirtis pagal savo atvirumą nemonogamišioms patirtims, pavyzdžiui, vienas jų gali išlikti monogamiškas, kitas – ne. Atvirų santykių sąvoka gali būti aprašomi tokie santykių tipai kaip meilužis (-ė) (asmuo, pripažįstamas situotinio (-ės), tačiau atliekantis kitokias funkcijas ir paprastai pasižymintis žemesniu įsipareigojimo lygiu nei vyras ar žmona). Taip pat santykiai, besiremiantys taisykle „neklauk, nesakyk“ – partneriui galima turėti ekstradiadinių santykių, tačiau jie turi išlikti slapti ir neanalizuojami. Egzistuoja ir daug kitų santykių konsteliacijų, kai pagrindinis vienetas yra pirminė pora, o papildomi partneriai paprastai neturi tų pačių socialinių, ekonominių ir emocinių privilegijų kaip pagrindinis partneris.

3.4. Skirtingų nemonogamijos formų hierarchija

Anot C. Klesse'ės (2006), poliamorija laikoma tarsi etiškiausia ir kilniausia iš įvairių nemonogamijos formų, nes joje akcentuojama meilė ir sąlyginai devalvuojamas seksualumas. Poliamorijoje į kitas nemonogamijos formas, kurios labiau susijusios su seksu ir malonumu,

kaip antai svingas ir atviri santykiai, žvelgiama su šiokiu tokiu įtarumu. Tai reiškia, kad moderniose visuomenėse egzistuoja ne tik monogamijos ir nemonogamijos vertybinė priešprieša, bet ir, svarstant skirtingas nemonogamijos praktikas, įžvelgiama vertybinė hierarchija. Įdomu, kad, nors pati nemonogamija stereotipiškai dažniausiai siejama su seksu, tokios hierarchijos viršūnėje atsideria tos praktikos, kuriose pagrindinis akcentas yra draugystė ir meilė.

Poliamorijos traktavimas kaip aukštesnės nemonogamijos formos už tas, kurios yra „labiau orientuotos į malonumą“ (Rubin et al. 2014), sukūrė normatyvines ribas seksualinių subkultūrų viduje (Frank and DeLamater 2010). Jose reprodukuojami netgi tam tikri dominuojantys diskursai, palaikantys „gerojo poliamorininko“ ir „pasileidusio svingerio“ įvaizdžius, o tai sustiprina ideologinius skirtumus tarp nemonogamijos formų (Klesse 2006). Taigi tradiciniai meilės, sekso ir santuokos diskursai prasismelkia į nemonogaminius santykius, o seksualinis ekskliuzyvumas su pirminiu partneriu išlieka svarbus bet kokių romantinių santykių elementas (Gross 2005).

Tačiau monogamiškos poros įvaizdis perneš lyg suvienodinamas, ypač akademinėse diskusijose. Įvairių santykių tipų – monogamiškų ir „alternatyvių“ – išskyrimas į priešingus poliūs, kaip teigia Katherine Frank ir Johnas DeLamateris (2010), gali suniveliuoti svarbius praktikų, įsitikinimų ir patirčių skirtumus. Kitais žodžiais, iš pirmo žvilgsnio monogamiškų porų monogamijos supratimas dažnai yra labai skirtingas (kas vienoje poroje yra bausis nusižengimas, kitoje gali būti viso labo nekalta fantazija), todėl būtų neteisinga šių visų porų monogamijos (o sykiu ir

nemonogamijos) supratimą suvienodinti. Poros, pasižyminčios įvairiomis seksualinio ekskliuzyvumo praktikomis, skirtingai nustato, apibrėžia, pateisina, išgyvena tai (ir derasi dėl to), kas yra laikoma ištikimybe.

K. Frank ir J. DeLamateris (2010) siekė perprasti 1) socialinių ir seksualinių ribų, skiriančių įvairius santykių tipus, nustatymo procesą ir 2) susitarimų įvairovę, ką vienas kitam pasakoja susituokę individai. Šie tyrėjai teigia, kad žiūrėti į transgresijas tik atsakant į klausimą „Ar sutuoktinis praktikuoja seksą anapus santykių ribų?“ ar apibrėžti santykius tik įvardijant intymių partnerių skaičių reiškia ignoruoti įvairius svarbius (apsi)sprendimus, kurie lemia romantinius santykius. Šie sprendimai parodo, kokiu principu brėžiamos demarkacinės intymumo ribos, kas yra laikoma (ne)priimtina socialine ir seksualine sąveika su kitais, kokios poroje vyrauja sekso, meilės ir intymumo reikšmės. Kaip pažymi Elizabeth Allen ir kiti (2005; 115), „kas yra laikoma „ribos peržengimu“ varijuoja priklausomai nuo žmogaus“ (pavyzdžiui, konferencijose seksas nėra neištikimybė; seksas išvažiavus iš miesto nelaikomas nusizengimu). Ir priešingai, elgesys, net nebūtinai susijęs su seksualiniu aktu ar genitalijų lietimui, gali būti apibrėžiamas kaip neištikimybė. Tokie pavyzdžiai galėtų būti *cyber* seksas (Hertlein and Piercy 2006) ar pornografijos žiūrėjimas (Bergner and Bridges 2002). „Emocinė neištikimybė“, kartais vadinama „naująja neištikimybe“, tapo populiaria sąvoka savivalbos literatūroje. Ji įvardija neseksualines išdavystes, galinčias turėti tokią pat žalą santuokiniams santykiams kaip ir seksualinė neištikimybė (Frank and DeLamater 2010; 12).

Taigi K. Frank ir J. DeLamateris savo tyrimu siekė sužinoti, ar individai skirtingo tipo santykiuose neištikimybę suvokia panašiai. Jie teiravosi žmonių apie jų seksualines nuostatas, įsitikinimus ir tam tikrų socialinių bei seksualinių ekstramaritalinių elgesių reikšmes. Respondentams buvo pateiktas sąrašas veiksnių – nuo absoliučiai fizinių iki socialinių – ir siekta išsiaiškinti, kas ir kokiu mastu laikoma neištikimybe. Sąrašą sudarė 15 pozicijų: seksualinis aktas (vaginalinis / analinis seksas), oralinis seksas, glamonėjimasis, bučiavimasis, seksas telefonu, *cyber* seksas, fantazavimas apie kitus partnerius, pornografijos naudojimas, lankymasis striptizo klube, vakarienė, įvairios situacijos, kai manoma, kad galėtų būti erotinių interesų, įsimylėjimas, ilgalaikiai seksualiniai santykiai, artima draugystė su kitos lyties atstovu ar mokamos seksualinės paslaugos. Klausta, ar respondentas traktuoja šį elgesį kaip neištikimybę sutuoktiniui ir kaip respondentas mano, ar jo sutuoktinis traktuotų šį elgesį kaip neištikimybės aktą.

Kokias veiklas žmonės dažniausiai laiko neištikimybe, o kokias rečiausiai? Dažniausiai neištikimybe laikytas seksas už pinigus, taip pat įsimylėjimas, seksualinis aktas ir oralinis seksas. Daugiau nei pusė apklaustųjų neištikimybe laikytų bučiavimąsi ir glamonėjimąsi. Apie pusę apklaustųjų priskirtų šiai kategorijai ir seksą telefonu bei *cyber* seksą. Ketvirtadalis apklaustųjų lankymąsi striptizo bare, pornografijos žiūrėjimą ir fantazavimą apie kitus seksualinius partnerius taip pat pavadintų neištikimybe (Frank and DeLamater 2010).

Tyrėjai norėjo suprasti, kaip neištikimybės sampratų skirtumai priklauso nuo to, kokią

santykių formą praktikuoja respondentai: monogamišką, slapta / nekonsensualiai nemonogamišką (SNN) ar konsensualiai nemonogamišką (KN). Nenuostabu, kad monogamiją praktikuojantiems žmonėms su neištikimybe asocijavosi bene visos 15 išvardytų veiklų. Monogamiški tyrimo dalyviai taip pat buvo kategoriškesni. Susituokę, bet SNN praktikavę respondentai seksualinį aktą, oralinį seksą ir seksą už pinigus traktavo kaip neištikimybę, tačiau, palyginti su monogamiškais tyrimo dalyviais, mažiau buvo linkę nepenetracines seksualines praktikas įvardyti kaip neištikimybės apraiškas. Žmonėms, palaikantiems KN santykius, palyginti su kitomis dviem grupėmis, daugiau situacijų ir veiklų buvo potencialiai priimtinos. Šiai grupei neištikimybė buvo labiau kontekstinis dalykas, nes nėra institucionalizuotų socialinių normų, kurios palengvintų tokių situacijų valdymą (Frank and DeLamater 2010).

Įdomu, kad gana daug tyrimo dalyvių neištikimybe laikė tokias veiklas, kurios yra labiau susijusios su vaizduote ir seksualinėmis fantazijomis, o ne tiesiogine seksualine veikla, pavyzdžiui, seksas telefonu, *cyber seksas* (52 proc.), pornografija (20 proc.) ar tiesiog seksualinės fantazijos apie kitus asmenis (23 proc.). Tai reiškia, kad suvokimas to, kas yra neištikimybė, susijęs ne tik su abiejų pirminės poros partnerių fizinės veiklos kontrole, bet ir tam tikra prasme erotinių minčių cenzūravimu.

Kai tyrėjai paklausė tyrimo dalyvių, kaip dažnai jie aptaria seksualinį ekskluzyvumą santykiuose, daugiau nei tikėtasi monogamiškų individų atsakė, kad jie „nejaučia poreikio“ tokioms diskusijoms. Užtat atvirai nemonoga-

miškos poros aiškiai ir nuoširdžiai kalbėdavosi apie ribų nustatymą (Jamieson 2004; Adam 2006), įvardydami atitinkamas elgesio formas, emocijas ir partnerių tipus kaip priimtinas arba esančius anapus leistinumo ribų. KN praktikuojantys individai labiau negu kitų grupių atstovai minėdavo reguliarius pokalbius apie seksualinį ekskluzyvumą su savo partneriais. Kaip ir porose, kurias tyrė Richardas de Visseris ir Dee McDonaldas (2007; 472), diskusijos ir derybos naudotos išsiaiškinti emociškai brangius santykių elementus, kurie paliekami ekskluzyviškiems santykiams, ir tuos pirminių santykių dėmenis, kurie nėra tokie išskirtiniai ir jais gali būti dalijamasi su kitais. Tad KN atveju socialinių ir seksualinių santykių ribos gali būti identifikuojamos ir kontroliuojamos per atsivėrimą, diskusijas ir derybas, o ne brėžiant griežtai siauras, konservatyvias, nekvestionuojamas santuokos transgresijos ribas – tam tikrą „santuokinį izoliavimą“ (Frank and DeLamater 2010).

Monogamiški ir KN individai gali skirtis ir tuo, kokias reikšmes jie suteikia meilei, seksui ir santuokai, ką jie labiau vertina santykiuose (pavyzdžiui, santykių ilgaamžiškumą ar atvirumą), koks socialinis ir seksualinis elgesys priimtinas, ir tuo, kiek diskutuojama apie šių ribų nustatymą. Svarbu pabrėžti, kad panašūs procesai vyksta įvairaus tipo romantiniuose santykiuose, kurie savo seksualinio ekskluzyvumo prasme gali atrodyti labai skirtingi. Ribų nustatymo procesas (ir kai kada atviras ribų persvarstymas) siekiant apibrėžti ir apsaugoti intymius santykius yra tai, kas būdinga įvairioms intymumo sferoje užgimstančioms praktikoms ir tapatybėms (ten pat).

Tyrėjai daro išvadą, kad yra poreikis tirti KN tiek bendrai, tiek siejant ją su tam tikromis tapatybėmis ir kategorijomis (poliamorija, svingas, atviri santykiai), nes tokių tyrimų tradicinėje santuokos sociologijoje vis dar trūksta. Tačiau tyrėjai pabrėžia būtinumą būti atsargiems ir nesukurti papildomų binariškumų ar priešpriešinti monogamiją kitoms santykių formoms. Monogamija nėra monolitinis darinys. Ji, kaip teigia autoriai, gali būti įvairių individų, įvairių porų ar net tos pačios poros metams bėgant išgyvenama skirtingai (pavyzdžiui, kaip „saugus prieglobstis“ arba kaip „našta“). Sprendimas būti monogamiškiems gali būti grindžiamas įvairiais motyvais, pavyzdžiui, tikėjimu, kad rastas „tas vienintelis“, arba paisant religinių normų. Priimtinos elgsenos romantiniuose santykiuose ribos gali būti nubrėžtos remiantis įvairiais kriterijais, pradedant leidžiamo fizinio kontakto kiekiu ir baigiant labiau vaizduotėje tarpstančiais emociniais įsitraukimais. Bet kuriuo atveju monogamijos kaip mokslinio tyrimo kategorijos apibrėžimas turi būti sąmoningas ir tikslus (ten pat).

3.5. Konsensualinės nemonogamijos demografija

Nors mokslininkai vis labiau domisi KN santykiais, beveik nėra tyrimų, kurie pateiktų tikslų KN santykių (svingo, poliamorijos ir atvirų santykių) paplitimą (Rubin et al. 2014). Visgi kai kurių tyrimų duomenys leidžia maždaug įsivaizduoti paplitimo mastus. XX a. aštuntame dešimtmetyje atliktame tyrime Philipas Blumsteinas ir Pepperis Schwartzas (1983) paklausė daugiau nei 6 000 porų, ar jie yra susitarę dėl sekso už santykių ribų. Tyrimas parodė, kad

15–28 proc. heteroseksualių susituokusių porų tarpusavyje sutarė, kad seksas anapus santuokos leistinas ir pateisinamas. Kalbant apie LGBT asmenis, 65 proc. gėjų ir 29 proc. lesbiečių porų, kurios dalyvavo tyrime, taip pat susitarė tarpusavyje dėl tokių santykių. Šie P. Blumsteino ir P. Schwartzo pateikti skaičiai vis dėlto yra gerokai didesni nei pateikti kitų mokslininkų. Dešimtmečiu anksčiau atliktas tyrimas (Cole and Spaniard 1974) parodė, kad, nors 7 proc. susituokusių heteroseksualių porų mąsto apie KN santykius, tik 1,7 proc. teigė palaikantys atvirus santykius.

2002 m. JAV Ligų kontrolės ir prevencijos centro atliktas reprezentatyvus suaugusiųjų tyrimas *National Survey of Family Growth* (NSFG) parodė, kad maždaug 18 proc. moterų ir 23 proc. vyrų praktikavo nemonogamiją (Aral and Leichter 2010). Šie procentai rodo, kad maždaug 19 milijonų amerikiečių palaikė nemonogaminius santykius. Tačiau problema ta, kad šiame tyrime nemonogamijos sąvoka buvo operacionalizuota gana neprofesionaliai. Nemonogamija reiškė bent vieno seksualinio partnerio per pastaruosius vienerius metus turėjimą anapus pirminių santykių. Neaišku, ar tyrimo dalyvio partneris žinojo apie šiuos santykius. Dėl to šis apibrėžimas netinka įvertinti KN, kai abu partneriai atvirai sutaria dėl seksualinių ir / arba romantinių santykių su kitais individais (Rubin et al. 2014). Naujaisi JAV atlikti tyrimai parodė, kad maždaug 3,5–5 proc. žmonių šiuo metu palaiko KN santykius (Conley et al. 2017).

Kalbant apie kitas socialines tapatybes, kurios būdingos KN praktikuojuojantiems individams, labai tikėtina, kad yra įvairių ben-

druomenių, besirenkančių alternatyvas monogaminiais santykiams. Tačiau empiriniai tyrimai ir žiniasklaida sustiprina su KN saistomą gana homogenišką tapatybę (Noel 2006). KN praktikuojantys žmonės dažniausiai yra baltaodžiai, išsilavinę, vidurinės klasės atstovai. Kai kurie tyrimai traktuoja KN kaip bet kuriai socialinei tapatybei efektyvų santykių palaikymo stilių (Haritaworn, Lin and Klesse 2006), tačiau visgi akademinėje literatūroje ir savivalbos knygoje dažniausiai aprašomos baltųjų išsilavinusių heteroseksualių pirminių partnerių patirtys (Sheff and Hammers 2011). Taigi moksliniai tyrimai atskleidžia KN praktikuojančiųjų bendrumą rasės, amžiaus, pajamų ir išsilavinimo požiūriu. Pavyzdžiui, 36 tyrimų, kuriuose nagrinėti nemonogamiški romantiniai ir seksualiniai santykiai, metaanalizė parodė gana homogenišką populiaciją – tai yra turintys aukštąjį išsilavinimą, baltaodžiai, vidurinės ir aukštesniosios vidurinės klasių profesionalai (Sheff and Hammers 2011). Ypač kalbant apie poliamorines bendruomenes, Elisabeth Sheff (2005) identifikavo rasę kaip dominuojančią demografinę charakteristiką – dauguma iš 40 jos tyrime dalyvavusių informantų tapatinosi su baltaodžiais. Jos tyrimo dalyvių amžius buvo nuo 35 iki 55 metų⁵. Šios charakteristikos taip pat dažnai aptinkamos ir svingerių bendruomenėse, kur 90 proc. svingerių yra baltaodžiai, turi didesnes nei vidutines pajamas, aukštąjį išsilavinimą ir yra 28–45 metų (Rubin et al. 2014).

Nors demografinis portretas rodo socialinį homogeniškumą, minėti tyrimai nebūtinai reprezentuoja individų, praktikuojančių KN,

įvairovę. Dalyvių atranka KN tyrimuose dažnai remiasi sniego gniūžtės principu, kad surinktų pakankamai dalyvių kokybiniais interviu bei dalyvaujančiam stebėjimui (Sheff and Hammers 2011). Tad šios demografinės charakteristikos gali būti būdingesnės tiems individams, kurie dalyvauja populiarensėse KN bendruomenėse, įsitraukusiose į platesnius socialinius tinklus, o ne visai visuomenei.

4. Mononormatyvumo spąstuose: sociologiniai nemonogamijos tyrimai

Nemonogaminiai santykiai, kaip ir apskritai tarpasmeniniai santykiai, iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti kaip itin individualizuota ir privati žmonių gyvenimo sfera, labiau susijusi su asmeninėmis patirtimis, troškimais ir sprendimais ir bene nieko bendro neturinti su platesnio visuomeninio pobūdžio klausimais ar socialiniais procesais. Tačiau net ir tokie iš šono gana individualizuotai atrodantys sprendimai negimsta socialiniame vakuume. Kaip teigia Eva Illouz (2012), sociologus domina ne tiek pavieniai veiksmai ir individų sentimentai, kiek struktūros, kurios šiuos veiksmus ir sentimentus organizuoja ir struktūruoja. Į meilę E. Illouz žiūri kaip į „privilegiuotą mikrokosmą, į kurį žvelgiant galima suprasti modernybės procesus“ (Illouz 2012; 7). Tad žmonių romantinio ir seksualinio elgesio trajektorijos ir jų turinys yra stipriai veikiami vyraujantių socialinių struktūrų ir socialinių kategorijų, kurioms priklauso tuos sprendimus kuriantys ir įgyvendinantys individai. Kitaip tariant, sociologinė perspekty-

⁵ Informantai gimę apytiksliai 1945–1965 m. JAV.

va leidžia suprasti socialines jėgas, kurios lemia seksualinių ir intymųjų santykių struktūrą bei būdus, kuriais nemonogamija suvokiama ir interpretuojama tiek ją praktikuojančių individų, tiek kitų visuomenės grupių.

Jinos Haritaworn ir jos kolegų (2006) teigimu, nemonogamijos ir ypač poliamorijos tyrimai gali suteikti naujų įžvalgų apie artimų santykių, namų ūkių, šeimos, seksualinių tapatybių ir heteronormatyvumo socialinę konstravimą: „Nemonogamijų tyrimų suteikiami nauji seksualinio ir emocinio pertekliaus naratyvai gali suformuoti alternatyvią platformą kapitalistinėms ir patriarchalinėms asmeninio savininkiško ir trūkumo ideologijoms“ (Haritaworn et al. 2006; 518–519). Kitaip tariant, nemonogamijos tyrimai gali paskatinti monogamijos kaip normos kvestionavimo procesą ir taip suteikti erdvės formuoti kitas intymųjų santykių alternatyvas. Maža to, feminizmo teoretikai teigia, jog nemonogamiškų santykių egzistavimas gali padėti griauti monogamijos kuriamas nuostatas dėl žmogaus elgsenos prigimties. Pavyzdžiui, tikėjimas, kad mes iš prigimties esame pavydūs ir savininkiški, gali būti kvestionuojamas, jeigu mes leistume sau ir kitiems išgyventi intymius santykius su daugiau nei vienu žmogumi (Robinson 1997; 144).

Intymumas ir konkrečiai seksualinis intymumas yra subjektyvios individualios tapatybės kūrimo būdas, susijęs su platesniais socialiniais pokyčiais visuomenėje. Anot Davido Morgano (2004), intymumo erdvėje svarbiau ne tai, ką žmonės daro (nors tai irgi svarbu), bet prasmės, kurios suteikiamos skiriantiems ir vienijantiems ryšiams, o KN kaip alternatyvaus seksualinio intymumo forma yra svarbi socia-

linio prierašumo ir socialinių ryšių kūrimo priemonė. Kitaip tariant, nors žmonės bene neišvengiamai apibūdina savo romantinius ir seksualinius santykius giliai individualistiniais terminais, visgi yra reguliarumų ir bendrumų, kurie peržengia tiesiogines patirtis ir emocijas ir nukreipia dėmesį į bazinius žmogiškuosius arba, kitaip tariant, socialinius procesus (ten pat). Ir nors nemonogamišką gyvenimo būdą pasirinkusių žmonių skaičius gali sudaryti santykinai menką visų modernios visuomenės gyventojų dalį, nevertėtų šios žmonių grupės patirčių nurašyti kaip nevertų mokslininkų dėmesio. Eksperimentuojančiųjų su nemonogamija žmonių patirtys gali praplėsti vyraujančias santuokos, meilės, šeimos ir seksualumo sampratas, gali leisti socialumo tyrinėtojams žvilgtelėti į tendencijas, kurios, galbūt, pasireiškė ateityje. Galima teigti, kad nemonogamija šiek tiek praskleidžia šydą ir padidina supratimą apie platesnes institucijas ir praktikas, tokias kaip santuoka, seksualumas ir lyčių santykiai. Nemonogamija yra sociologiškai įdomi tiek individualiu, tiek instituciniu lygmeniu. Taigi santykinai paprastas išsamių nemonogamijos sociologinių tyrinėjimų pagrindimas yra tas, kad susiduriame su paplitusiu žmogiškų praktikų rinkiniu. Jos pasižymi tam tikrais reguliarumais ir turi tam tikrą reikšmę žmonių santykiams ir socialinėms institucijoms, t. y. plačiau negu tiesiogiai tame dalyvaujantiems dviem ar daugiau žmonių (ten pat). Per nemonogaminių santykių prizmę galima tirti sudėtingą lyčių tvarkos ir seksualinių politikų veikimą vėlyvosios modernybės visuomenėje (ten pat).

Nemonogamija įvairiomis formomis – ar tai būtų neištikimybė, ar svingo vakarėliai, ar

santuokos instituto poligaminių ypatumų pranašumai ir trūkumai musulmoniškoje šalyse – yra populiarūs tema moderniose visuomenėse, išskylanti tiek oficialiojoje žiniasklaidoje, tiek kultūrinuose tekstuose (literatūroje, vaizdo klipuose). Kitaip tariant, nemonogamija nėra svetima kasdieniam socialiniam ir žmogiškajam patyrimui. Tačiau, kaip jau teigta, monogamijos norma yra taip stipriai įsigalėjusi moderniose visuomenėse, jog nenuostabu, kad dažnam netgi akademinio pasaulio atstovui gali kilti klausimas, kam ir kodėl apskritai kvestionuoti šią normą. V. Robinson (1997) į šį klausimą atsako teigdama, kad monogamijos normos kritika leidžia mums nauju būdu analizuoti šiuolaikinius socialinius ir politinius reiškinius, tokius kaip vieniša motinystė, kylantis skyrybų skaičius, šeimos „irimas“ ir įvairios vaikų auginimo praktikos (ten pat; 144). Kritinė monogamijos analizė leidžia mums kūrybingai pažvelgti į besikeičiančią socialinę tikrovę, o vadinamasis šeimos instituto irimas gali suteikti mums progą permąstyti socialinius susitarimus, jeigu pabandytume kvestionuoti monogamiją kaip svarbiausią prielaidą romantiniams santykiams kurti. Mononormatyvumo žala V. Robinson apibūdina taip:

Monogamijos ideologija leidžia politikos kūrėjams priskirti mus tvarkingoms, aiškiai apibrėžtomis kategorijoms, kurios neleidžia atsiskleisti įvairių žmonių santykių būdų sudėtingumui ir tikrovėms. Tie, kurie nepaklūsta stereotipams, pavyzdžiui, lesbiečių šeimos ar vienišos motinos, gali būti diskriminuojami socialinių išmokų, stereotipizavimo žiniasklaidoje ar teisinėje sistemoje atžvilgiu. Mes neturime būti nemonogamiški, kad būtume paveikti monogamijos idealo, kuris ramsto socialinę ir ekonominę sistemą. (Robinson 1997; 145)

Jeigu nemonogamija taip dažnai alsuoja monogamijai į nugarą, kodėl sociologiškai šis klausimas santykinai mažai tyrinėtus? Nemonogamija gali atrodyti priklausanti psichologijos sferai arba, kaip dažnai būna su seksu ir seksualumo temomis, ši tema gali būti laikoma santykinai gėdinga ir diskredituojanti mokslininką (Plummer 2002) (juolab – mokslininkę). Taip pat įvairios nemonogamijos formos gali likti tyrimų ir tolerancijos periferijoje dėl to, kad jos kelia pavojų kultūriniam įvaizdžiui to, kaip santuoka turėtų atrodyti. Tad akademinėje literatūroje akį rėžia šališkumas monogamijos ir branduolinės šeimos naudai. Visgi galima daryti prielaidą, kad nemonogamijos tyrimų dėl jau minėtų socialinių ir kultūrinių pokyčių moderniose visuomenėse daugės. Pavyzdžiui, dabartiniai debatai apie vienalytes santuokas ruošia dirvą platesnėms diskusijoms apie tai, kokie santykiai turėtų būti pripažįstami teisiškai. Kitaip tariant, kalbama apie potencialų teisinio diskurso išplėtimą naujomis kategorijomis. Netgi keliamas klausimas, ar legali poligamija nebus kitas žingsnis po vienalyčių santuokų (Bailey 2015).

Kalbant apie sociologinius (ne)monogamijos tyrimus ir institucinį lygmenį neįmanoma išvengti *mononormatyvumo* sąvokos. Šis terminas apibūdina dominuojančias prielaidas dėl monogamijos normalumo ir natūralumo (Farvid and Braun 2013). Paprastai tariant, mononormatyvumas reiškia monogamijos normos hegemoniją: politiniai, populiarūs ir psichologiniai diskursai linkę vaizduoti monogaminę porą kaip vienintelę natūralią ir / arba moralės atžvilgiu teisingą žmonių santykių formą. Absoliuti dauguma savigalbos

literatūros apie santykių kūrimą ir palaikymą aprašo visą gyvenimą trunkančią monogamiją kaip natūralų žmonių buvimo kartu būdą, heteroseksualių sąjungų kulminaciją, trokštamą susitikinėjimų rezultatą (Barker and Landridge 2010; Jackson and Scott 2004; Robinson 1997). Toks mononormatyvumo diskursas yra dominuojantis moderniose visuomenėse. Jis iškelia romantinius meilės santykius virš kitų santykių (pavyzdžiui, draugystės) (Jackson and Scott 2004; Robinson 1997).

Mononormatyvumas taip pat nurodo „galios santykius, kurie kyla iš įsitikinimo, kad monogaminė diada yra natūralus, moraliai teisingas ir esminis santykių turėjimo ir buvimo žmogumi aspektas“ (Finn 2012; 124). Normatyvinis reikšmingumas suteikiamas visą gyvenimą trunkančioms romantine meile pagrįstoms heteroseksualioms sąjungoms. Jis yra socialiai bei kultūriškai konstruojamas, „natūralizuojamas“ heteroseksualumo institucijoje (Rich 1980). Biologinės antropologijos ir evoliucinės psichologijos teorijos skelbia „natūralų“ žmogaus vystymąsi kaip procesą, kurio metu siekiama sukurti monogamišką partnerystę su kitos lyties žmogumi ir – to padarinys – pradėti „biologinę“ šeimą (Barker 2005; 77). Pavyzdžiui, Desmondas Morrisas savo knygoje *Plikoji žmogbeždžionė* teigia, kad „tarp žmonių seksualinis elgesys vyksta išskirtinai tik porose“ ir kad „svetimavimas atspindi poravimosi mechanizmo netobulumą“ (Morris 1967; 79). Kitaip tariant, nemonogamija suvokiama ne kaip tam tikra alternatyva esančiai „poravimosi“ formai, tačiau kaip anomalija, defektas. Monogamijos idealizavimo pamatas yra biologiškai esencialistinis įsitikinimas, kad

vyrų yra natūraliai labiau seksualūs negu moterys, todėl monogamija tarnauja visuomenės interesams. Kita vertus, moterys „iš prigimties“ tariamai yra labiau monogamiškos. Dėl savo reprodukcinų savybių ir dėl poreikio įgyti finansinę ir fizinę apsaugą jos reikalauja iš partnerio monogamijos sau ir savo vaikams (Robinson 1997; 147).

E. Emens (2004) studija apie monogamijos normą taip pat parodė, kiek stipriai monogamijos vaizdinys yra persmelkęs mūsų kasdienybę, kokios yra monogamijos nesėkmės, jos formos. Tyrėja apibendrina, kad monogamija yra saugoma ir palaikoma įstatymų ir normų: „Monogamijos, kaip patenkinančios ir trokštamoms, vienintelio tikrosios meilės kelio, ir pavydo, kaip būtino, netgi apibrėžiančio meilę, idealai yra tokie paplitę ir įtikinantys, kad veikia mus tarsi įstatymai“ (Emens 2004; 20).

Kitas labai tikslus monogamijos hegemonijos pavyzdys yra kognityvus disonansas, su kuriuo susidūrė E. Andersono (2010) tyrime dalyvavę jauni vyrai. Santykių pradžioje, kai romantikos ir seksualinės aistros dar apstu, tyrimo dalyviai nebuvo linkę į neištikimybę. Nė vienas iš dalyvių neapgaudinėjo savo partnerės pirmuosius tris susitikinėjimo mėnesius. Neištikimi paprastai jie tapdavo po šešių ar daugiau mėnesių. Tyrime dalyvavę vyrai vengė viešai save įvardyti kaip nemonogamiškus žmones net ir tada, kai pripažindavo esantys neištikimi savo partnerėms. E. Andersonas teigia, kad monogamija tikrovėje neatitiko jų lūkesčių, bet siekis išlaikyti monogamijos iliuziją vis vien būdavo labai stiprus. Monogamija jiems būdavo sinonimiška „moralumui“, o heteroseksualumas – „šėimos vertybėms“

netgi tada, kai abi kategorijos būdavo konstruojamos ant nepagrįstų prielaidų. Šiame tyrime dalyvavę vyrai, nors ir suvokdami monogamijos apibrėžimo įvairovę (vieniems vien jau seksualinės fantazijos reiškė nusižengimą monogamijai, kitiems – ir oralinis seksas dar išliktų monogaminių santykių ribose), vis vien pripažino monogaminės normos hegemoniją ir siekė visuomenės akivaizdoje būti laikomi monogamiškais (ten pat).

E. Andersonas, atlikęs vyrų neištikimybės tyrimą, perteikia idėją, kad jo informantų patirtys leidžia kalbėti apie sudėtingesnę neištikimybės vaizdą negu siūlo mononormatyvumas (pats E. Andersonas vartoja terminą „monogamizmas“). Viešajame diskurse vyraujantys stereotipai, kad nemonogamiški žmonės yra silpnavaliai ar apskritai turintys asmenybės sutrikimų, iš esmės užmaskuoja struktūrinius galios santykius, persmelkiančius visuomenės dorovę, natūralius (ar natūralizuotus) seksualinius troškimus ir seksualinę rekreaciją (Haritaworn et al. 2006). Struktūrinių galios santykių analizę galima atlikti tik su labiau dekonstruojantį potencialą turinčia sociologine vaizduote apie seksualinių ir sulytintų tapatybių ir elgesių struktūrą. Todėl individai, kurie yra neištikimi (o šio darbo atveju galime tai taikyti ir visiems nemonogamiškiems žmonėms), negali būti traktuojami kaip stokojantys valios ar pasižymintys dorovės trūkumu, tarsi jiems neužtektų tų savybių, kurios būtinos sėkmingai monogamijos praktikai. E. Andersono (2010) tyrimas rodo, kad neištikimybė atsiranda tokioje kultūrinėje aplinkoje, kuri nepasiūlo jokių socialiai priimtinių alternatyvų seksualiniame gyvenime įsigalinčiai rutinai ir

frustracijai, kurias jauni vyrai patiria būdami ilgalaikiuose monogaminiuose santykiuose (Glass and Wright 1985; Treas and Giesen 2000). Dominuojančios kultūrinės, politinės, religinės ir žiniasklaidos žinutės, kurios palaiko monogamišką kultūrą, demonizuoja visas nemonogamiškas seksualines praktikas ir tapatybes (Rubin 1984). To padarinys – monogaminė mantra, kad „neištikimybė yra dingusios meilės ar psichologinės ligos produktas“, automatiškai užkerta individams kelią svarstyti kitas santykių alternatyvas (Anderson 2010).

E. Andersono tyrime išryškėjo tam tikra monogamijos dilema, kuri iškyla vyrams, esantiems ilgalaikiuose santykiuose. Viena vertus, tyrimo dalyviai save apibūdino monogamiškais žmonėmis ir monogamiją apskritai laikė viena svarbiausių vertybių intymiuose santykiuose. Kita vertus, jie palaikė biologiškai deterministinę pasaulėžiūrą, kuria remiantis vyrai „iš prigimties“ yra nemonogamiški ir norėti rekreacinio sekso su kitomis moterimis yra natūralu. Čia ir išryškėja minėtas monogamiško mąstymo lūžis, kuris pasireiškia tuo, kad monogamija kaip monolitiška sąvoka sueižėja į kelis tipus. Pavyzdžiui, daugeliui vyrų fizinė monogamija yra svarbesnė santykiuose negu geismo monogamija. Bet vyrai taip pat sulygina monogamiją su „natūraliu“ aukštesnės meilės – idealios poravimosi formos – padariniu, nors jie kartu tiki, kad jų rekreacinio sekso troškimas yra vedamas biologinių impulsų. Tad vyrams tenka laviruoti tarp dviejų kontrastuojančių ir stipriai natūralizuotų įsitikinimų: 1) kad trokšti monogamijos yra „tikros“ meilės rezultatas ir 2) kad vyrai natūraliai trokšta rekreacinio

sekso netgi tada, kai myli. Tai ir yra šio kognityvaus disonanso esmė. Nors vyrai rodo didelę pagarbą monogamijai, daugelis aiškiai pasako, kad monogamija jiems nesiklosto natūraliai ar lengvai. Jie gyvena besivaržančiuose ir kontrastuojančiuose seksualinės aistros ekstradiadiniam seksui ir emocinio monogamijos troškimo socialiniuose scenarijuose. E. Andersonas (2010) šį laviravimą, kognityvų disonansą, monogamiško mąstymo lūžį įvardijo „monogamijos spraga“.

Išvados

Monogamijos ir nemonogamijos sąvokos yra gana artimos, nors ir semantiškai paneigia viena kita. Monogamiško elgesio sąvokos turinys turi būti nuolatos kvestionuojamas tiek individų tarpusavio santykiuose, tiek moksliniuose tyrimuose, nes jis nėra aiškus ir vis kinta. Tai, kas vieniems yra monogamijos normos ribose, kitiems gali būti akivaizdi normos transgresija.

Kadangi monogamijos ir nemonogamijos ribas tampa vis sunkiau nustatyti, galbūt vertėtų nutolti nuo siekių apibrėžti jas ir pereiti prie svarstymų, kokius klausimus apie žmonių tarpusavio santykius apskritai turėtume kelti. Užuoat kalbėjus apie (ne)monogamiją ir bandžius atsakyti į klausimą „Ar aš monogamiškas, ar ne?“, galima būtų vartoti santykinę sąvokas, tarkime, emocinio artumo (ar norima turėti tik vieną emociškai artimą ryšį, ar daugiau negu vieną), seksualinio artumo (seksualiniai santykiai tik su vienu žmogumi ar su daugiau negu vienu).

Moderniame pasaulyje socialinių pokyčių stimuliuojamas individų poreikis būti laisviems, bet ir sykiu būti intymių santykių struktūrose, sukelia įtampas, kurios ir formuoja skirtingas

(ne)monogamijos formas. Tad, galbūt, vertėtų vengti problemiškos klausimo formulotės apie tai, kuo skiriasi nemonogamiški žmonės nuo monogamiškų žmonių, nes toks klausimas kuria papildomą skirtį tarp individų. Užuoat taip formulavus klausimą reikėtų teirautis, kokių žinių apie žmonių socialinio ir romantinio gyvenimo formas gali suteikti gilinimasis į intymių santykių normos paribiais vaikstančių žmonių patirtis.

Nemonogamijos tyrimai papildo monogamijos supratimą. Negalima absoliučiai teigti, kad nemonogamija prieštarauja monogamijos normai. Šiuo atveju reikėtų gilintis į atskiras KN formas ir galimybes dekonstruoti jų mononormatyvumą. Poliamorija turi daugiausia potencialo dekonstruoti monogamijos normą ir nedvejojant gali būti laikoma nesuderinama su monogamijos sąvoka. O štai svingas ar atviri santykiai rodo, kad tam tikros nemonogamijos formos gali būti pasitelkiamos siekiant užpildyti dėl mononormatyvumo atsirandančią „monogamijos spragą“ – antriniai partneriai reikalingi tam, kad būtų išlaikytas ir sutvirtintas pirminis ryšys, o tai makrolygmeniu reiškia monogamiškos poros kaip romantinių santykių etalono *status quo*.

Taigi atrodytų, kad monogamijos formas galima gana lengvai atskirti nuo nemonogamijos formų, tačiau šios sąvokos greičiau primena priešingus polius negu diskretiškas kategorijas. Ribos, kur baigiasi monogamija ir prasideda nemonogamija, yra labai tokios ir priklauso nuo socialinio konteksto bei pačių individų suvokimo. Galima teigti, kad, apmaštant santuokos institutą ir romantinius santykius, nemonogamija svarbi bent jau dviem atžvilgiais.

Viena vertus, tam tikros nemonogamijos formos destabilizuoja tradicinę šių visuomenės institutų sampratą ir dėl to verčia juos kvestionuoti. Kita

vertus, nemonogamija pasitelkiama monogamijos normos socialiniam reproduktivumui ir atsinaujinimui.

LITERATŪRA

Adam, Barry D. 2006. „Relationship Innovation in Male Couples“, *Sexualities* 9: 5–26.

Allen, Elizabeth S.; Atkins, David C.; Baucom, Donald H.; Snyder, Douglas K.; Coop Gordon, Kristina; Glass, Shirley P. 2005. „Intrapersonal, Interpersonal, and Contextual Factors in Engaging in and Responding to Extramarital Involvement“, *Clinical Psychology: Science and Practice* 12 (2): 101–130.

Anderson, Eric. 2010. „At Least with Cheating There is an Attempt at Monogamy: Cheating and Monogamy among Undergraduate Heterosexual Men“, *Journal of Social and Personal Relationships* 27: 851–872.

Aral, Sevgi Okten; Leichter, Jami S. 2010. „Non-monogamy: Risk Factor for STI Transmission and Acquisition and Determinant of STI Spread in Populations“, *Sexually Transmitted Infections*. Prieiga internetu: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20924047>.

Bailey, Sarah P. 2015. „Is Polygamy Next in the Marriage Debate?“, *The Washington Post*. Prieiga internetu: https://www.washingtonpost.com/news/acts-of-faith/wp/2015/07/10/heres-why-people-are-arguing-over-whether-polygamy-is-the-next-gay-marriage-debate/?utm_term=.76a6cc9f9935.

Barker, Meg. 2005. „This is My Partner and This is My... Partner's Partner: Constructing a Polyamorous Identity in a Monogamous World“, *Journal of Constructivist Psychology* 18 (1): 75–88.

Barker, Meg; Langdrige, Darren. 2010. „Whatever Happened to Non-monogamies? Critical Reflections on Recent Research and Theory“, *Sexualities* 13: 748–772.

Bauman, Zygmunt. 2007. *Likvidi meilė: apie žmonių ryšių trapumą*. Vilnius: Apostrofa.

Bergner, Raymond M.; Bridges, Ana J. 2002. „The Significance of Heavy Pornography Involvement for Romantic Partners: Research and Clinical Implications“, *Journal of Sex and Marital Therapy* 28: 198–206.

Bergstrand, Curtis; Williams, Jennifer Blevins. 2000. „Today's Alternative Marriage Styles: The Case of Swingers“, *Electronic Journal of Human Sexuality* Vol. 3 (10). Prieiga internetu: <http://www.ejhs.org/volume3/swing/body.htm>.

Blumstein, Philip; Schwartz, Pepper. 1983. *American Couples: Money-Work-Sex*. New York: William Morrow and Co.

Buunk, Bram. 1980. „Sexually Open Marriages: Ground Rules for Countering Potential Threats to Marriage“, *Alternative Lifestyles* 3 (3): 312–328.

Centers for Disease Control and Prevention. 2017. Prieiga internetu: <https://www.cdc.gov/std/hpv/stdfact-hpv.htm>.

Cole, Charles L.; Spaniard, Graham B. 1974. „Comarital Mate-sharing and Family Stability“, *Journal of Sex Research* 10 (1): 21–31.

Conley, Terri D.; Moors, Amy C.; Matsick, Jes L.; Ziegler, Ali. 2012. „The Fewer the Merrier?: Assessing Stigma Surrounding Consensually Non-monogamous Romantic Relationships“, *Analyses of Social Issues and Public Policy* 13 (1): 1–29.

Conley, Terri D.; Moors, Amy C.; Matsick, Jes L.; Ziegler, Ali. 2017. „Investigation of Consensually Nonmonogamous Relationships: Theories, Methods, and New Directions“, *Perspectives on Psychological Science* 12 (2): 205–232.

Cesnuitė, Vida; Kanopienė, Vida; Mikulionienė, Sarmitė. 2014. *Lietuvos šeima: socialinių sątyų perspektyva*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

De Visser, Richard; McDonald, Dee. 2007. „Swings and Roundabouts: Management of Jealousy in Heterosexual 'Swinging' Couples“, *British Journal of Social Psychology* 46: 459–476.

- Emens, Elizabeth. 2004. „Monogamy’s Law: Compulsory Monogamy and Polyamorous Existence“, *University of Chicago Public Law & Legal Theory* 58: 1–85.
- Farvid, Panteá; Braun, Virginia. 2013. „Casual Sex as ‘not a Natural Act’ and other Regimes of Truth about Heterosexuality“, *Feminism & Psychology* 23: 359–378.
- Finn, Mark. 2012. „Monogamous Order and the Avoidance of Chaotic Excess“, *Psychology & Sexuality* 3 (2): 123–136.
- Foucault, Michel. 1999. *Seksualumo istorija*. Vilnius: Vaga.
- Frank, Katherine; DeLamater, John. 2010. „Deconstructing Monogamy: Boundaries, Identities, and Fluidities across Relationships“ in Meg Barker and Darren Langdrige (eds.) *Understanding Non-monogamies*. New York: Routledge: 9–22.
- Gabb, Jacqui. 2001. „Querying the Discourses of Love an Analysis of Contemporary Patterns of Love and the Stratification of Intimacy within Lesbian Families“, *The European Journal of Women’s Studies* 8 (3): 313–328.
- Giddens, Anthony. 1992. *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Glass, Shirley P.; Wright, Thomas L. 1977. „The Relationship of Extramarital Sex, Length of Marriage, and Sex Differences on Marital Satisfaction and Romanticism: Athanasiou’s Data Reanalyzed“, *Journal of Marriage and Family* 39 (4): 691–703.
- Gross, Neil. 2005. „The Detraditionalization of Intimacy Reconsidered“, *Sociological Theory* 23 (3): 286–311.
- Haritaworn, Jin; Lin, Chin-ju; Klesse, Christian. 2006. „Polylogue: A Critical Introduction to Polyamory“, *Sexualities* 9 (5): 515–529.
- Harrison, Kaeren; Marsden, Dennis. 2004. „Preface“ in Jean Duncombe, Kaeren Harrison, Graham Allan and Dennis Marsden (eds.) *The State of Affairs: Explorations in Infidelity and Commitment*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.: xi–xxi.
- Henshel, Anne-Marie. 1973. „Swinging: A Study of Decision Making in Marriage“, *American Journal of Sociology* 78 (4): 885–891.
- Hertlein, Katherine M.; Piercy, Fred P. 2006. „Internet Infidelity: A Critical Review of the Literature“, *The Family Journal* 14 (4): 366–371.
- Hyde, Janet S.; DeLamater, John D. 2000. *Understanding Human Sexuality* (7th ed.). Boston: McGraw Hill.
- Illouz, Eva. 2012. *Why Love Hurts: A Sociological Explanation*. London: Polity.
- Jackson, Stevi; Scott, Sue. 2004. „The Personal is Still Political: Heterosexuality, Feminism and Monogamy“, *Feminism & Psychology* 14: 151–157.
- Jamieson, Lynn. 2004. „Intimacy, Negotiated Non-monogamy and the Limits of the Couple“ in Jean Duncombe, Kaeren Harrison, Graham Allan and Dennis Marsden (eds.) *The State of Affairs: Explorations in Infidelity and Commitment*, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates: 35–57.
- Jenks, Richard J. 1998. „Swinging: A Review of the Literature“, *Archives of Sexual Behavior* 27: 507–521.
- Kanazawa, Satoshi; Still, Mary C. 1999. „Why Monogamy?“, *Social Forces* 78 (1): 25–50.
- Klesse, Christian. 2006. „Polyamory and its ‘Others’: Contesting the Terms of Non-monogamy“, *Sexualities* 9: 565–583.
- Klesse, Christian. 2007. *The Spectre of Promiscuity: Gay Male and Bisexual Non-Monogamies and Polyamories*. Aldershot: Ashgate.
- Kraniauskienė, Sigita. 2011. *Tapšmas suaugusiųjų: jaunimo socialinė branda Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Maslauskaitė, Aušra. 2004. *Meilė ir santuoka pokyčių Lietuvoje*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
- Maslauskaitė, Aušra. 2005. „Tarpusavio santykių kokybė Lietuvos šeimoje“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 1: 122–134.
- Matulionis, Arvydas Virgilijus. 2003. *Sociologija*. Vilnius: Homo Liber.
- Morgan, David H. J. 2004. „The Sociological Significance of Affairs“ in Jean Duncombe, Kaeren Harrison, Graham Allan and Dennis Marsden

(eds.) *The State of Affairs: Explorations in Infidelity and Commitment*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.: 15–34.

Morris, Desmond. 1967. *The Naked Ape: A Zoologist's Study of the Human Animal*. London: Cape.

Munson, Marcia; Stelboun, Judith. 1999. „Introduction: The Lesbian Polyamory Reader: Open Relationships, Non-Monogamy and Casual Sex“ in Marcia Munson and Judith Stelboun (eds.) *The Lesbian Polyamory Reader*. London: Harrington Park Press: 1–10.

Murray, Annie S. 1995. „Forsaking All Others: A Bifeminist Discussion of Compulsory Monogamy“ in Naomi Tucker, Liz Highleyman and Rebecca Kaplan (eds.) *Bisexual Politics: Theories, Queries and Visions*. London: Harrington Park Press: 293–304.

Noël, Melita J. 2006. „Progressive Polyamory: Considering Issues of Diversity“, *Sexualities* 9: 602–620.

Overall, Christine. 1998. „Monogamy, Non-monogamy, and Identity“, *Hypatia* 13 (4): 1–17.

Plummer, Ken. 2002. *Sexualities: Critical Concepts in Sociology*. London: Routledge.

Rich, Adrienne. 1980. „Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence“, *Signs* 5 (4): 631–660.

Ritchie, Ani. 2010. „Discursive Constructions of Polyamory in Mono-normative Media Culture“ in Meg Barker and Darren Langdrige (eds.) *Understanding Non-monogamies*. New York, NY: Routledge: 46–54.

Robinson, Victoria. 1997. „My Baby Just Cares for Me: Feminism, Heterosexuality and Non-monogamy“, *Journal of Gender Studies* 6 (2): 143–157.

Rubin, Gayle. 1984. „Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality“ in Carole S. Vance (ed.) *Pleasure and Danger: Exploring Female Sexuality*. Boston: Routledge: 275–296.

Rubin, Jennifer D.; Moors, Amy C.; Matsick, Jes L.; Ziegler, Ali; Conley, Terri D. 2014. „On the Margins: Considering Diversity among Consensually Non-monogamous Relationships“, *Journal für Psychologie* 22 (1): 1–23.

Rubin, Roger H. 2001. „Alternative Lifestyles Revisited: Or Whatever Happened to Swingers, Group Marriages, and Communes?“, *Journal of Family Issues* 22: 711–727.

Sheff, Elisabeth. 2005. „Polyamorous Women, Sexual Subjectivity and Power“, *Journal of Contemporary Ethnography* 34: 251–283.

Sheff, Elisabeth; Hammers, Corie. 2011. „The Privilege of Perversities: Race, Class and Education among Polyamorists and Kinksters“, *Psychology & Sexuality* 2 (3): 198–222.

Stankūnienė, Vlada; Maslauskaitė, Aušra. 2009. *Lietuvos šeima: tarp tradicijos ir naujos realybės*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.

Tereškinas, Artūras. 2007. *Esė apie skirtingus kūnus*. Vilnius: Apostrofa.

Treas, Judith; Giesen, Deirdre. 2000. „Sexual Infidelity among Married and Cohabiting Americans“, *Journal of Marriage and Family* 62 (1): 48–60.

Wagner, Brooke. 2009. „Becoming a Sexual Being: Overcoming Constraints on Female Sexuality“, *Sexualities* 12 (3): 289–311.

Watson, Mary Ann. 1981. „Sexually Open Marriages: Three Perspectives“, *Alternative Lifestyles* 4 (1): 3–21.

Wiley, Angela. 2006. „Christian Nations“, “Polygamic Races” and Women’s Rights: Toward a Genealogy of Non/monogamy and Whiteness“, *Sexualities* 9: 530–546.

Ziegler, Ali; Matsick, Jes L.; Moors, Amy C.; Rubin, Jennifer D.; Conley, Terri D. 2014. „Does Monogamy Harm Women? Deconstructing Monogamy with a Feminist Lens“, *Journal für Psychologie* 22 (1): 1–18.

ABSTRACT

NONMONOGAMY: CHANGING INTIMACY AND SOCIOLOGICAL RESEARCH

This article discusses the concepts of monogamy, nonmonogamy and consensual nonmonogamy (swinging, polyamory and open relationships). The cultural forces questioning the perspectives of the normativity of monogamy are similarly being argued. In addition, issues regarding the mono-normative position of monogamy, its legitimacy and relationship with the concepts of monogamy and nonmonogamy are also explored.

Sociologijos katedra
Socialinių mokslų fakultetas
Vytauto Didžiojo universitetas
Jonavos g. 66
LT-44191 Kaunas
El. paštas: darja.lyzenko@gmail.com